

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Cultures of light : contemporary trends in museum exhibition

Katzberg, L.M.

Publication date
2009

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Katzberg, L. M. (2009). *Cultures of light : contemporary trends in museum exhibition*. [Thesis, fully internal, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

NEDERLANDSE SAMENVATTING

Translated by A.P. van Bladeren

In deze studie zijn mijn gebieden van onderzoek de kunst en wetenschap van licht in een museologische context. Licht kan menselijke waarnemingen en emoties beïnvloeden, aandacht trekken, een visuele stemming scheppen en kan ook dienen om onderzoek te verrichten. Tevens kan licht gebruikt worden als een werktuig om een handeling te verbeelden en kan het ingezet worden als een medium. Dit zijn de culturen van licht die ik in deze studie zal onderzoeken. De centrale vraag van onderzoek is hoe museums de werking van licht operationaliseren. Ik stel voor dat agenten licht op een dusdanige manier in zetten dat het niet alleen boodschappen overbrengt, die soms van narratieve aard zijn, maar dat licht ook op een gecodeerde manier een formatieve functie heeft. Ik zal beargumenteren dat licht op innovatieve wijzen gebruikt wordt als gereedschap door museum personeel, kunstenaars en andere tussenpersonen om interpretatie te vergemakkelijken, te begeleiden en te faciliteren. Ik onderzoek licht als een cultureel concept vanuit een cultuuranalytisch standpunt. Allereerst door verbreding van de ruimere academische discussie van licht als een artistiek medium tot licht als een tentoonstellingswerktuig, daarna naar het specifieke gebruik van licht als een onderzoeksmiddel. Ik sluit de studie af met de bespreking van schaduw of de afwezigheid van licht als tentoonstellingsmedium.

De twee velden van onderzoek waar mijn studie en analyses uit tevoorschijn komen, zijn cultuuranalyse en museumstudies. Derhalve zijn de methodes die ik gebruik interdisciplinair van aard en ontleend aan verwante praktijken, zoals kunstgeschiedenis, narratologie en theaterbelichtingstheorie. Ik ga uit van de “institutional apparatuses” en technologieën van museums vanuit een poststructuralistisch perspectief van verbanden tussen macht en kennis. Dat betekent dat ik nauwgezet kijk naar de dialoog van “cultuur” geproduceerd en geconsumeerd door een specifieke subject positie, namelijk die van de bezoeker of toeschouwer van museumexposities.

Of het tentoongestelde object nu een schilderij, een sculptuur, een kostuum of een installatie is, er zullen beslissingen gemaakt moeten worden hoe de objecten, die boodschappen communiceren, zo te belichten dat de kijker in staat gesteld wordt het object te interpreteren en er betekenis aan toe te kennen. Verder onderzoek ik hoe discursieve praktijken van instituties als musea licht inzetten als een krachtig middel om interpretaties te bevorderen. Tevens kan licht de aandacht en de interpretaties van

de kijkers manipuleren. Dit verhoudt zich tot Foucault's begrip discipline waarin de beweging en beheersing van lichamen wordt beïnvloed door de isolerende macht van licht. Licht is een soort macht dat het lichaam dwingt zijn bewegingen te reguleren en op te delen en de tijd en ruimte waarin het zich beweegt. Creëert licht passieve lichamen of actieve deelnemers? Mijn verschillende casussen tonen aan dat van beide sprake kan zijn.

In het eerste hoofdstuk plaatst mijn analyse van eigentijdse lichtwerken het theoretisch concept "licht" binnen het kader van de productie van kunst en haar relatie tot kunstgeschiedenis. Ik begin mijn analyse met licht te bespreken als een "semantisch leeg" medium, zoals het door Bal genoemd wordt, ondanks het feit dat licht in staat is de perceptie van de kijker te beïnvloeden. In dit hoofdstuk onderzoek ik werken uit de jaren zestig: *untitled (to Henri Matisse)* van Dan Flavin, *Neon Electrical Light* van Joseph Kosuth en *afrum-proto* van James Turrell. Meer eigentijdse lichtwerken die ik analyseer zijn: *Blue Light for György Kepes* van Seth Riskin, *Red, Yellow and Blue* van Ann Veronica Janssen, Carsten Höller's *Lichtwand*, Olafur Eliasson's *360° Room for All Colours* en *Private Light/Public Light* van Mischa Kuball. Zij vertolken allemaal op één of andere manier hun eigen variatie op het thema licht. Verder analyseer ik installaties van Yayoi Kusama *Dots Obsession: New Century* en van Ilja Kabakov *The Man Who Flew into Space from his Apartment*. Om te begrijpen hoe licht de kijker kan beïnvloeden, volg ik hier het gebruik van licht vanuit kunsthistorisch gezichtspunt als een artistiek medium van het begin van de twintigste eeuw tot de dag van vandaag, teneinde zo een fundament te leggen om licht als een narratief werktuig in het volgende hoofdstuk te kunnen bespreken.

Ik onderwerp de verwevenheid van narratologie en theatrale belichting in het tweede hoofdstuk aan nader onderzoek. Dit hoofdstuk onderzoekt de manier waarop lichteffecten de narrativiteit van een tentoonstelling kan vergroten. In plaats van het bestuderen van hedendaagse kunst, zoals in hoofdstuk één, zijn in dit hoofdstuk de belichting van een hedendaagse tentoonstelling van achttiende-eeuwse kostuums, meubelen en decoratieve kunst, georganiseerd in *tableaux vivants*, het voornaamste onderwerp van studie. De analyse maakt gebruik van Bal's narratieve theorie om de manieren waarop licht een rol speelt, bloot te leggen. Het maakt duidelijk dat dit niet alleen betrekking heeft op het individuele tableau, maar ook om de gehele tentoonstelling in het Metropolitan Museum of Art in New York, bestaand uit een reeks van vertrekken uit een bepaalde periode. Om te begrijpen hoe licht een verhaal vertelt of wat het vertelt aan de kijker, is een opstap om meer specifiek gebruik van licht in museums te bestuderen.

Het derde hoofdstuk onderzoekt het specifieke gebruik van ultraviolet licht als onderzoekswerktuig en als atmosferisch medium van verlichting. Na het bespreken van de fysische eigenschappen van ultraviolet licht, onderzoekt dit hoofdstuk de manier waarop drie duidelijk verschillende tentoonstellingen ultraviolet licht gebruiken om verschillende attributen van hun tentoongestelde objecten te belichten. De eerste tentoonstelling is *Fluorescent Minerals from the Permanent Collection* aan de Universiteit van Richmond Museums in Virginia. Ik onderzoek de manier waarop curators een onzichtbaar medium hebben gebruikt als pedagogisch instrument om kijkers te informeren over de wetenschappelijke principes van minerale fluorisering en op dezelfde manier de verborgen schoonheid van de wereld van de natuur te laten zien. Vervolgens bestudeer ik op welke manier hedendaags kunstenaar Regine Schumann ultraviolet licht inzet om een verwarrend “landschap” van licht en kleur te creëren. De derde tentoonstelling die ik onderzoek, is een didactische visualisatie en kijk onder de oppervlakte betreffende een groep van Piet Mondriaans schilderijen, bekend als de “Trans-Atlantic group”. Hier kijk ik hoe ultraviolet licht gebruikt wordt om, op een niet-invasieve manier, onder de oppervlakte te kunnen kijken en te zien hoe deze groep schilderijen veranderd werd door de kunstenaar in de periode tussen hun begin in Europa en de uiteindelijke vervolmaking op het Noord-Amerikaanse continent. Om uiteindelijk een interpretatief kader te kunnen verwoorden voor dit gebruik van licht, onderzoek ik het begrip “boundary object”, zoals geformuleerd door Susan Star en James Griesemer. Ik overweeg de mogelijkheid dat ultraviolet licht een specifiek soort boundary object is, door middel waarvan de actieve werking van licht een vertaling van informatie doet plaatsvinden tussen verschillende groepen van praktijkvoering binnen het museum.

Het laatste hoofdstuk kijkt verder dan het medium licht. Het laat de manieren zien waarop schaduw wordt gebruikt als gereedschap voor tentoonstellingen en als artistiek medium. Ik onderzoek hier niet alleen de specifieke soorten schaduw die verschijnen als donkere vormen op oppervlakten, maar ook de relatieve duisternis dat de suggestie van het andere kan overbrengen, of het vervult een vormende functie in relatie tot het kunstwerk. Schaduw worden bekeken vanuit het standpunt waarop ze onze waarneming beïnvloedt. Ik zal eerst de theorieën van Plato en Leonardo Da Vinci betreffende schaduw bespreken, gezien door de ogen van Victor Stoichita en Michael Baxandall. Ten tweede onderzoek ik drie voorbeelden waarin schaduw in een museumomgeving gebruikt wordt. Ik bespreek eerst de schaduw die geworpen wordt door een ALARM raket, tentoongesteld in het Imperial War Museum North in Manchester. Daarna behandel ik de manier waarop Constantin Brancusi schaduw inzet in samenspel met zijn sculptuur *Prometheus*. Vervolgens kom ik kort terug op het

werk van Janssens. Ten slotte ga ik in op Larry Kagan's schaduwkunstwerken, waarbij schaduw een noodzakelijk medium is om het kunstwerk compleet te maken. Dit hoofdstuk laat zien op welke manier licht in een tentoonstellingsituatie zich niet alleen beperkt tot de effecten van licht, maar dat de effecten van duisternis en schaduw ook een belangrijke rol spelen bij tentoonstellingen.

In de conclusie onderzoek ik een eigentijds lichtwerk van kunstenares Helga Griffiths, getiteld *Identity Analysis*. Haar installatiewerk ontbloot de meest persoonlijke en verborgen informatie dat een menselijk wezen publiekelijk kan onthullen. Ze staat ons toe om op metaforische wijze haar lichaam binnen te treden en de gecodeerde informatie van haar genetische opmaak te bekijken. Deze installatie verbeeldt de genetische DNA code van één uniek menselijk individu en als zodanig het gehele menselijke ras. Zij bereikt dit door vierduizend testbuisjes en Petrischaaltjes gevuld met fluorescerende vloeistof te gebruiken. Tegelijkertijd gaat ze in op de discussie van zowel medische ethiek als exhibitionisme. Met dit lichtwerk houdt ze ons op een directe manier de hedendaagse discussie voor over de privacy van persoonlijke informatie en het mogelijke misbruik daarvan in de vorm van identiteitsdiefstal. Het tentoongestelde is een exposé waarbij ze zichzelf ontbloot en de bredere lichaamspolitik, bedoelend dat de verspreiding van persoonlijke informatie en de mogelijkheid voor identiteitsdiefstal een schandaal is, waar op een evenzo publieke manier mee omgegaan behoort te worden.

Deze manier van exhibitionisme brengt niet alleen op een gecodeerde manier kernen met informatie aan de oppervlakte die toegankelijk is voor het publiek, maar juist door het gebruik van licht. Licht creëert zowel semantische als fysieke bruggen, die verschillende lijnen van het tentoongestelde verhaal met elkaar verbinden voor de daarvoor openstaande kijker. Het werk van Griffiths helpt me op deze wijze de vier hoofdstukken van deze studie met elkaar te verbinden. Een studie waarin ik heb aangetoond hoe de tussenkomst van licht wordt geoperationaliseerd en bijdraagt aan de museologische discussie door zich met de zintuigen van de waarnemer te verbinden en hoe licht op zijn beurt de dialogische relatie tussen museum en zijn bezoekers doet toenemen. De complexe en veelzijdige werking van licht in een museologische betekenis, overstijgt de disciplinaire grenzen tussen de ongelijksoortige tentoonstellingspraktijken welke geanalyseerd zijn in deze studie. Licht wordt hier getoond als zowel een dynamisch werktuig als een krachtig medium voor verschillende soorten tentoonstellingen.